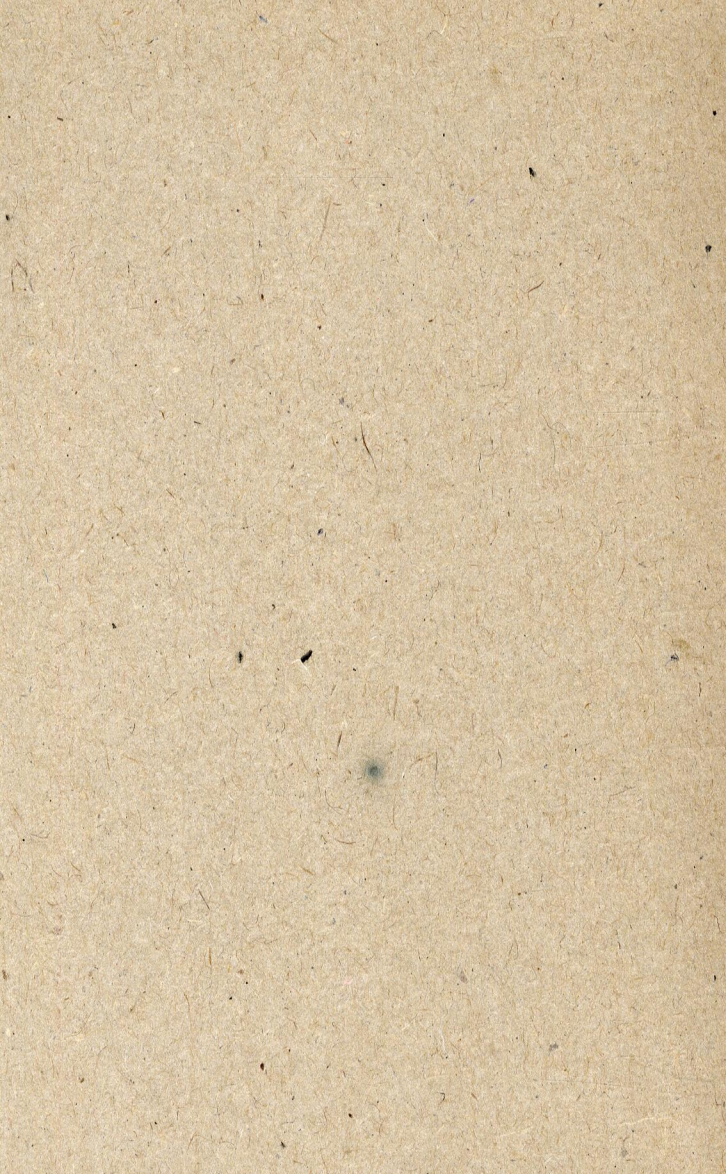

Важкий Більянс

МАТНИЙ ДОДАТОК до „СВІДОК“
СЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ
ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ~~ВАСИЛІАНСЬКИЙ~~
АРХІВ І БІБЛІОТЕКА
ЛЬВІВІ, ЖОВКІВСЬКА 36

ВАЖКИЙ БІЛЯНС КІЛЬКОХ МІСЯЦІВ...

ПРОМОВА ГОЛОВИ УКРАЇНСЬКОГО КЛЮБУ
ПОСЛА Д-РА ДМИТРА ЛЕВИЦЬКОГО

на пленарному засіданні Сойму
дня 6. листопаду 1934 р.

(Дослівний переклад соймового стенограму)

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Л Ї В І В

1 9 3 4

Накладом Видавничої С-ки „Діло“.

— ВІДБИТКА ЗІ ЩОДЕННИКА „ДІЛО“. —

Львівська державна
наукова бібліотека

535

ВІД 12-ТИ ЛІТ...

Високий Сойме!

Від дня, коли українська репрезентація вийшла до Сойму, себто від 1922 р. вказувала вона на важке положення українського народу у межах польської держави під політичним, культурним, освітнім і господарським оглядом, і щороку, себто від 12 літ стверджуємо, що цей стан з року на рік погіршується. У важкій боротьбі за нашу національну екзистенцію від часу прилуки наших етнографічних земель до польської держави ми не мали від уряду чи зорганізованого польського громадянства не лише ніякої підтримки, хочби лише культурних і господарських потреб, але навпаки, обмежувано, або цілком внеможливлено зорганізованим українським силам вести конструктивну працю над піднесенням культурного і господарського буття нашого народу. Панувала середньовічна засада, що легше володіти над темним і бідним народом. Та засада збанкрутувала вже давніше й історія вчила нас нераз, та й нині теж вказують на це події на сході, що найнебезпечнішим противником держави і цілої цивілізації є саме темнота і нужда. Рік по році ми перестерігали уряд і польське громадянство перед наслідками тої політики і хоча вже втратили віру в успішність наших виступів, проте ми робили це тому, щоби мати чисту совість і щоби супроти нас і історії було ясно, хто несе відповідальність за такий стан польсько-українських відносин.

ВАЖКИЙ ОБОВ'ЯЗОК.

З кінцем минулорічної сесії, при генеральній дебаті над бюджетом дня 6. лютого ц. р., я мав честь заявити з цієї трибуни в імені Українського Клубу: „Гадаємо, що аномалія цих відносин дійшла до останньої межі, що найвищий час зробити кінець тій нівеляційній політиці супроти українського народу, якщо не хочеться цілком кинути його в обійми розпуки та в політиці катастроф шукати розв'язки українсько-польських взаємин“. Що справді найвищий час — це виявили в останніх місяцях такі яскраві факти, як саботаж і пацифікація в угнівському повіті, боротьба за могили поляглих і пацифікація у Самбірщині, пацифікація ведена у великому стилі на Волині, тисячі арештів, сотки політичних процесів і Береза Картузька.

Не для приємности виволікування на це форум наших болячок, не задля скарг перед вами, але для ствердження відповідальности і вини за теперішні польсько-українські відносини, для виконання нашого національного обов'язку — Український Клуб вже в першому дні відкриття Сейму забирає голос, щоби ще раз хочби у загальних рисах представити нинішній стан наших відносин, витягнути для себе і дати змогу Високому Сеймові витягнути висновки, які впливають з тих відносин.

ПОДІЛ НАРОДУ І ПОДІЛ ТЕРИТОРІЙ.

Ще за часів Австрії в Галичині й у першому десятилітті відродженої Польщі, польська політична думка, поклоняючись засаді „дівіде ет імпера“, шукала і находила у практиці якийсь гурт українського громадянства, який

впрягала до свого політичного воза, обманюючи себе надією, що в той спосіб здеморалізує українське громадянство, внесе хаос в його зорганізоване життя, зробить його менше відповідним та ослабить його боротьбу за самостійне національне буття. Всі ці спроби, а було їх дуже багато, завели. В останніх роках польська політична думка, не зрікаючись далших таких спроб, хопилася ще другого пляну. Замість поділу українського громадянства на вигідні собі і невигідні категорії, рішила перевести поділ територіяльний. Виготовлено найдокладніший план, пущено в рух цілий адміністративний і поліційний апарат.

ВОЛИНЬ.

Перший експеримент у цім напрямку зробив на Волині п. воевода Юзефський, створив т. зв. сокальський кордон, рішив герметично замкнути його, не допустити на Волинь впливів з Галичини та масово порозв'язував культурно-освітні українські організації. Ціле мучеництво мусіли переживати наші господарські організації, щоби могли оснувати кооперативу, бо ціле суспільне життя п. воевода хотів замкнути під спільним польсько-українським, регіональним виключно дахом. Наслідки вже виявляються і з кожним днем будуть яскравіше виявлятися — у цілком протилежному напрямку від замірів п. воеводи Юзефського. У перших роках після прилуки Волині до Польщі, тамошнє українське населення, мало політично і культурно свідоме, було догідним тереном для большевицької агітації, яка в різних формах вела там роботу шкідливу однаково для українського народу, як і для польської держави. Колиж тільки україн-

ські організації з Галичини, не вважаючи на існуючі перешкоди, почали впливати на Волинь та ґрунтувати там свої органічні й конструктивні культурно-господарські осередки, коли тільки життя почало стабілізуватися, маси зрозуміли вагу органічної праці для розвитку свого народу і відносини почали нормуватися: прийшло успокоєння, а простій політичній і соціальній демагогії протиставлено реальну працю, в якій почала брати участь щораз ширша верства українського народу. Зі зростом того руху адміністрація почала робити щораз більші перешкоди, вживаючи всяких засобів, щоби відстрашити маси від участі в цій праці. Наслідки такі, що п. воевода Юзефський приєднав собі невеликий гурт відданих йому людей, — що не важко зробити у нинішніх кризових часах. Зате большевицька агітація здобуває з кожним днем ширшу базу для своєї діяльності, так що потрібна вже збірна відповідальність і пацифікація, в якій як завжди терплять найбільш невинні люди, — що зрештою у численних випадках діється не так зі злої волі, як просто з невідомости. Щораз більше починає ширитися акція націоналістичних терористів які, не маючи змоги вести конструктивну працю, хапаються засобів терору. Чи така політика корисна для польської держави, хай панове самі собі відповідають. Стверджуємо, що така політика некорисна і шкідлива для українського народу. Будемо такій політиці протиставитися всіми доступними нам засобами і вживемо всіх засобів, щоби могли на Волині, як і на всіх наших етнографічних територіях, працювати творчо і конструктивно для добра нашого народу тепер і на будуче.

ПОЛІССЯ І ХОЛМЩИНА.

Другим тереном, на якому від кількох літ експериментує польська політична думка, є наші національні окраїни. Це ціле Полісся, на якому суцільною етнографічною масою живе ок. 750.000 українців, східня частина Холмщини, де живе 212.000 українців і на захід від Сяну Лемківщина з 185.000 українців. Ті землі призначені на польсько-національну експанзію, на повну денаціоналізацію. На Поліссі не лише нищиться всілякі прояви національного життя, але навіть не признається існування українського народу, а шеф місцевої адміністрації має „наукову“ сміливість твердити, що на Поліссі взагалі нема українців, бо є лише поліщуки, православні, або „тутешні“. На Холмщині, у тій від століть найбільш покривдженій країні, де зустрічалися аж три національності — москалі, поляки й українці — і три церкви — православна, римська і греко-католицька, — не лише зачинено і збурено сотні православних церков, не лише зачинено там дослівно всі українські школи, але в останніх часах заборонено там ще (як і на Поліссі) науку релігії в українській мові, ба навіть проповіді у церквах приказано говорити по польськи.

ЛЕМКІВЩИНА.

В останньому році найбільш енергії присвячено денаціоналізації українського населення на Лемківщині. Там не тільки розв'язують масово читальні „Просвіти“, не тільки всілякими способами підтримують москвофільство, про що точніше зараз оповім, не тільки не допускають легальних часописів зі Львова, але навіть, щоби формально назовні відділити

Лемківщину від східно-галицького матірнього
 пня, з яким вона живе впродовж століть спільно
 звязана, відділено Лемківщину від судової апе-
 ляції у Львові і приділено її до судової апе-
 ляції у Кракові, щоби в той спосіб позбавити її
 можливости вживати рідної мови у судівництві,
 щоби позбавити її права, загарантованого
 і конституцією і мовними законами з 1924 р.
 З тою метою рішено також вилучити Лемків-
 щину під релігійним оглядом з єпархіяльного
 перемиського звязку і створити для неї окреме
 єпископство; а коли того заміру досі не пере-
 ведено в діло, то лише тому, що поки причи-
 ною того поділу є політичні а не мериторичні
 мотиви — не можна найти ні одного чесного
 греко-католицького духовника, який прийав
 би на себе ту непочесну роллю розбивання
 організації греко-католицької церкви та укра-
 їнського народу.

Не знаємо, чи і в цьому випадку вислід не
 буде протилежний замірові. У новочасній істо-
 рії не маємо ні одного випадку денаціоналізації
 народів. Чим більший гнет, тим сильніша реак-
 ція. Ми певні, що наше населення на цих зем-
 лях збереже у цілій повноті свою національну
 свідомість і почуття своєї національної єдно-
 сти. Мусите, панове, призадуматися, чи засо-
 би, яких вживає нині державний апарат, мо-
 жуть досягнути задуману ціль і чи держава
 скріпить цими засобами свій авторитет і скон-
 солідує та знормалізує своє внутрішнє життя.

ГУЦУЛЬЩИНА.

В останніх 2-х роках та сама польська по-
 літична думка пробує ще експериментувати на
 Гуцульщині і, користаючи з нужди гірських

околиць, збільшеної елементарними катастрофами, пробує, чи не вдалось би ще відірвати її від матірнього українського пня і створити якесь окремішне гуцульське плем'я. Це манія місцевих качиків показати, що й вони мають якісь заслуги і через привіз на показ кількох темних гуцулів заслужити собі на ласку влади.

МОСКВОФІЛЬСЬКІ ПРИСЛУЖНИКИ.

Крім того поділу української етнографічної території, де введено різні системи правління і де на поодиноких просторах поставлено собі різнородні цілі, щоб лише розбити єдність українського народу в межах польської держави, супроти тої неначе нрво-часної системи, не понехано також і старої системи розбивання української єдності внутрі самого громадянства через творення гуртів у самому українському громадянстві. А що з огляду на велику свідомість українського народу і його організацію національних сил годі перевести це з очевидним зовнішнім успіхом, тому рішено послужитися ренегатами українського народу — москвофілами. Треба признати, що дуже мало державних мужів і політиків у Польщі отверто признається до цього. Частина їх справді не вірить в успішність такої політики, а більша частина стидається, що в своїй політиці користується таким партнером. Однак підтримування москвофільства не реальний факт особливо на Лемківщині. Наведу лише кілька фактів. В останньому році закрито в цілій Східній Галичині, особливо на Лемківщині, чимало філій „Просвіти“, зате у тих самих місцевостях не тільки дозволено відкрити москвофільські читальні ім. Качковського,

але навіть органи прилюдної адміністрації явно за ними агітували. Деякі старости на Лемківщині не дозволяють українським кооперативам улаштовувати аматорські вистави, з яких дохід має бути призначений на пошення. У тій самій місцевості староста дозволяє на аматорську виставу у читальні ім. Качковського, де представляють аполлогію московського большевизму, а на сцені рвуть образи християнських святих. Не хочу говорити про управу великого фундаційного маєтку Народній Дім у Львові. Ця скандальна справа була вже часто порушувана не лише в українській пресі, але також у польській, та у судах. Колиб ця справа торкалася якогонебудь прилюдного польського маєтку, то й у нинішніх часах давно вже її зліквідувалиб.

ДИВОГЛЯДНІ „ТАЛЕРГОФСЬКІ СВЯТА!“

Хочу згадати тут хіба ще про одну подію, яка мала вже комічний характер. В останньому році москвофіли демонстраційно святкували т. зв. талергофські свята. На тих святах селяни машерували у вишиваних українських сорочках, — спроваджені на місце свята за гроші, — з трюхколіровими російськими лентами і під трюхколіровими російськими прапорами — при співучасті представників польської державної влади. Те зіставлення вишиваних українських сорочок, трюхколірових російських барв, та участь державної польської влади — справді гумористичне, коли зважити, що трюхколірові барви є серед українців символом національної зради, а легіоновий здвиг маршала Пілсудського повстав у боротьбі з трюхколіровим російським прапором.

СЬОГОДНІ ОДНОМУ ПАНОВІ — ЗАВТРА ДРУГОМУ...

Маємо безліч матеріалів, як державні вла-сти підтримують на наших теренах москво-фільство, — і хочу зазначити, що навіть від-повідальна за ту політику особа ствердила не-доцільність акції фаворитування москвофіль-ства. Знаємо, що того, що нездібне до життя, не можна згальванізувати і що життя перейде над цим експериментом до денного порядку. Однак сумніваємося, чи колись у критичному моменті вийде на користь польській державі користування елементом, який не має своїх власних життєвих ідеалів та який служить нині одному панові, а завтра з такою самою готовістю служитиме другому.

Переходжу тепер до обговорення політики польського уряду супроти українського наро-ду як цілості і вдруге мушу ствердити, що за останніх кілька місяців від минулої сесії сойму завдано нашому національному життю кілька дуже болючих ударів, внаслідок яких поль-сько-українські відносини зазнали нового ще більшого напруження.

НЕДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ШКІЛЬНИЦТВА.

Одною з найважливіших ділянок нашого національного життя була справа нашого шкіль-ництва. Щороку представляли ми Високому Соймові і тут на пленумі і в комісіях, як з кож-ним роком позбавляли нас вселюдних шкіл, як українські школи перемінювали на чисто поль-ські або утравістичні, яким абсурдом з педаго-гічної точки погляду є утравізм, як масово пе-реносили учителів-українців до центральних і

західних воєвідств Польщі, а нам призначували учителів-поляків, дуже часто з незвичайно малими кваліфікаціями, які не знали ні української мови, ні душі української дитини, як фальшували висліди — єдиного нашого засобу боротьби за українську школу — шкільного плебіситу, як замикали наші середні школи, яка тяжка атмосфера панувала і панує в тих школах, як утруднювали закладання нових і ведення існуючих приватних шкіл і позашкільну освіту та як не допускали нашої молоді до вищих шкіл.

Довгі літа ні сойм ні уряд не звертали уваги на наші твердження, щойно перед несповна роком у бюджетовій комісії при дискусії над міністерством освіти тодішній голова ради міністрів і рівночасно міністр освіти п. Єнджеєвич уперше ствердив, що польсько-українські відносини є наслідком давніше dokonаних обома сторонами помилок і що сьогодні може був би час направити ті відносини та залишити гостру боротьбу на мішаних теренах, а також що поручив опрацювати цілий комплекс питань, які є звязані з українським шкільництвом, щоби могли безсторонньо обдумати, які зміни і в якій ділянці можна би зреалізувати.

У моїй заяві з дня 6. лютого ц. р. Український Клуб прийняв той вияв добрих намірів п. прем'єра до відома. Ми висказали надію, що п. міністр як шеф уряду відповідальний за свої слова перед усіми чинниками — має повну змогу зреалізувати цілий комплекс справ, звязаних з українським шкільництвом, при чому ми заявили, що український нарід є вже народом, який має зовсім викінчені форми свого національно-

го розвитку і може задоволитися тільки такими змінами, які є потрібні для його національного життя вже в стані теперішнього розвитку. Недовго по тій заяві п. міністр Енджеевич уступив зі становища голови уряду і міністра освіти, а його відповідальність за слова супроти всіх щезла.

Ми довго чекали на зреалізування заповіді голови уряду аж перед місяцем появилася заява сучасного пана міністра освіти, в якій він заповідає заснування рільничого ліцею з українською мовою навчання щойно зі шкільним роком 1935-36 в невідомій ще місцевості. І до тієї заяви ми віднеслися позитивно. Заінтересовані рільничі кола при нагоді обговорювання дальшої долі і напряду рільничого ліцею, який має бути заснований, подякували пану міністрові за ту заповідь, вважаючи її першим етапом розв'язання цілого ряду питань, зв'язаних з українським шкільництвом. Одначе в загалу українського громадянства зродилося, бо мусіло зродитися, почуття зневіри, що по заповіді голови польського уряду, яку він подав на такому компетентному форумі, як бюджетова комісія сойму про зміну цілості політики польського уряду в справах українського шкільництва по цілому році очікування реалізується обіцяною заснування одної середньої рільничої школи і то ще непевної щодо місця. Цілість шкільництва, як звужувалася за час цілих літ, так звужується і сьогодні, а українське населення щораз більше гратить надію і віру в можливість задоволення своїх потреб у тому напрямі в межах легальної і конструктивної праці.

ГОСПОДАРСЬКА ПОЛІТИКА СУПРОТИ УКРАЇНЦІВ.

Прикрий, може найприкрийший удар завдав польський уряд життю нашого народу в останніх днях на господарському полі. Цей удар відчув дуже болючо цілий український нарід без огляду на те, на яких теренах у межах польської держави жие і до якої політичної партії належить. Маю на думці лист голови Кооперативної Ради при Міністерстві Скарбу в Варшаві з дня 16. жовтня ц. р. до Ревізійного Союзу Українських Кооператив у Львові. Тяжкою власною працею через більше як 50 літ ми будували наше господарське життя в кооперативах без гроша субвенції, без державного кредиту, поборюючи всякі виїмкові й неймовірні перешкоди, які ставила нам неперебірлива в засобах адміністрація передовсім на Волині. Своєю мозольною працею наш Ревізійний Союз добув собі заслужене признання не лише серед своїх, але й у чужих, а сам польський уряд не раз ставив нашу кооперативну працю за взір, гідний наслідування.

ПОЛОЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ НА ПІВНІЧНИХ ЗЕМЛЯХ.

Організаційну і ревізійну кооперативну працю вів досі єдиний наш Ревізійний Союз на цілому просторі держави і об'єднував у собі всі типи кооператив. На теренах трьох південно-східних воєвідств відбудовано передвоєнну українську кредитову кооперацію і зорганізовано нову передовсім у напрямі перерібки і збуту рілньничих плодів. На Волині, Підляшю й Поліссі ми перебрали українську кооперацію, яку була зорганізувала наша київська централь, а якої

подільський відділ по прилученні тих земель до Польщі перенісся до Кремянця і від 1921 р. досі ми отворили там понад 400 нових українських кооператив. На самій Волині власне майно наших кооператив виносить понад мільон золотих, а їх торгові обороти біля 6 мільонів золотих з пересічним річним зиском понад 50 тисяч золотих. Ми працювали спокійно до 1930 р., кількість наших кооператив дійшла до 3.000, їх річні торгові обороти до 150 мільонів золотих, а в уділюванні кредитів до 27 мільонів золотих річно. У 1930 р. волинський воєвода виповів війну нашій кооперації, висуваючи до неї правні вимоги, яких не стосується ніде і супроти нікого іншого в цілій державі. Беззавжди опечатано нам понад 100 кооператив. Пан волинський воєвода не може зжитися з тією дійсністю, що український нарід у цілій Польщі є один і твердить, що він не допустить українського Львова на Волинь, а створить з нас новий волинський нарід. Мушу зазначити, що в лугькому відділі нашого львівського Ревізійного Союзу ніколи не було ні одного галицького українця, а ціла наша кооперація на Волині є виключно в руках місцевого українського громадянства. Але ніякий річевий аргумент не помагав. Вкінці дійшло до вище згаданого листа голови Кооперативної Ради з повідомленням, що наш єдиний Ревізійний Союз може дістати дозвіл переводити далше ревізії тільки під тією умовою, коли в своєму статуті обмежиться лише до трьох південно-східніх воєвідств і коли навіть на тому обмеженому терені зречеться права ревізії деяких типів української кооперації. Позатим наша кооперація має перейти під польську єрархію. Та відомість потрясла умами й серцями не лише

біля 430.000 членів, зорганізованих у нашій кооперації, за якими стоять їхні родини, отже разом 2 мільйони душ, але цілого українського народу в Польщі і поза її межами. Бо в житті нашого народу кооперативна система організації народного господарства займає найвизначніше місце, є віссю нашої суспільної конструктивної думки, є нашим піввіковим дорібком, який ми здобули збірною і зрізцевою працею без ніяких субвенцій і навіть майже без ніяких державних кредитів. А також тому, що той матеріальний дорібок нашого кооперативного руху є єдиною реальною підставою для розвитку й заспокоювання потреб нашої національної культури.

ОБМЕЖУВАННЯ ПРАВА РЕВІЗІЇ Р. С. У. К.

Та відомість заболіла наш цілий нарід тим більше, що саме на Лемківщині, Волині, Поліссі й Підляшші, отже на цілому терені, на якому мають тепер відібрати право регулювання навіть нашого господарського життя, ніхто інший, а саме українська кооперація має найстаршу і найкращу традицію. Крім того ще й тому, що і цим разом по болючих правних інтерпретаціях, які стосується виїмково лише супроти нас, особливо на Волині, пригодовляється для нашої кооперації нове зарядження, яке знову вдаряє виїмково лише в український нарід. Коли після оголошених відомостей польська кооперація має мати й надалі право організації і ревізії серед всіх народів у Польщі, наш Ревізійний Союз не має мати того права навіть виключно серед цілого українського громадянства. Діється це тоді, коли такого суворого обмеження не накладається ні на жидівські ні на німецькі

534
ревізійні союзи. Той суперечний з конституцією новий удар, вимірений виключно проти нас є таким великим, що сконсолідував цілий український нарід і всі чотири українські партії, які стоять на національному ґрунті, а саме УНДО, УСРП, УСДП і католицька партія УНО (Основа) на своєму спільному засіданні дня 23. жовтня 1934 р. запротестували проти тих вимог. Вважаю доцільним і кінцевим заявити з цього місця, що коли нам відберуть право творити власними силами і регулювати навіть наше господарське життя, то цей удар попаде в ціле майбутнє польсько-українських взаємин. Не тратимо надії, що ту дуже для нас важну справу уряд ще раз розгляне.

САМОУПРАВНІ ВИБОРИ.

В останніх місяцях відбувалися на наших етнографічних землях вибори до самоуправних міських і громадських установ. Самоуправний закон, який в дійсности зніс самоуправу та вчинив з неї лише інструмент адміністраційної влади, значно ослабив зацікавлення народніх мас тими виборами. І так на Волині, Поліссі й на Холмщині виборів до громадських і волосних рад майже не було. Виборчий регулямін установив такі короткі речинці, дав місцевим адміністраційним властям такі широкі можливості надужити, що 90 прц. населення довідалося вже по виборах, що в їх громадах відбулися вибори. У трьох східньо-галицьких воевідствах відбулися перед кількома місяцями вибори до міських рад, а тепер відбуваються вибори до сільських рад. Щоби зілюструвати, як відбулися вибори до міських рад, позволю

собі кількома словами описати хід виборів до міської ради у Львові. Місто поділено на 20 виборчих округ, а ті округи викроєно так, що 20 прц. українського населення міста Львова могло вибрати найвище 10 радних. Українське населення організувалося до виборів, вибрало виборчий комітет і окремі окружні комітети і в приписаному речинці внесло виборчі листи. І тут апарат адміністраційної влади пустив у рух свої практики, відомі нам ще з часів Баденського, лише у ще гостріших формах. Тисячі спокійних громадян навмисне будили в ночі між 1- і 5-тою годиною та взивали їх до староства з ціллю устійнити власноручність підписів. Сотки осіб, яких взивали на ту саму годину, товпилися у вузькому коритарі староства, чекаючи своєї черги. З якою брутальністю відбувалося устійнювання власноручности підписів може послужити факт, що 75-літньому старцеві, довголітньому провідникові українського народу казав молодий урядник староства встати з крісла, яке стояло вільне і на якому він сів і той старець мусів стоячи очікувати своєї черги. Аж по трьох з найповажніших громадян несли виборчі листи до виборчих льокалів, а мимо того в самому виборчому льокалю щезла одна виборча листа і через 2 дні не можна було її віднайти. Щойно по 2-ох днях, коли до Львова вернувся п. воевода і наказав її відшукати, та листа дійсно найшлася на протязі кількох хвилин. Помимо всіх прикрощів, які мали виборці підчас перевірювання власноручности підписів, українське населення міста Львова пішло масово до виборів. Після наших обчислень до виборів ставилося українське населення в кількості 90 прц. А вислідом виборів є один мандат до міської ради у Львові. Коли так перевели

вибори у Львові, то можна собі уявити, що діялося по малих провінціональних містечках.

Ще не маємо докладних дат зі сільських виборів, але маємо багато фактів, які свідчать, що в багато місцевостях застосовується волинські методи. Український нарід у своїй масі хотів вислати до територіяльної самоуправи людей, найбільше до того спосібних, людей, які докладно знають місцеві відносини і потреби, щоб на терені територіяльної самоуправи зустрічалися й суперничали між собою всі в боротьбі за добро місцевого населення. Чи відірвання від тої праці найактивнішого елементу і призначення до неї виключно людей місцевого старости є корисне, мусите панове осудити самі.

ТРАГЕДІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ.

З черги хочу заторкнути проблему нашої молоді. У моїй останній промові, яку я виголосив у цій Високій Палаті, я порушив також і ту справу. Я вказав тоді на причини актів розпуки деяких українських груп, та передовсім молоді, тих актів, — признаю, — які приносять шкоду зорганізованому українському життю. Ті причини досі не змінилися, а навпаки поглибилися, неначе стали ще більш прозорі. Поділю їх на 3 групи: 1) упадок довіря у можливості легальної боротьби, 2) соціяльні моменти, передовсім гостре безробіття інтелігенції, 3) проникання провокації і конфідентства до найрізніших діянок суспільного життя, головню до життя молоді.

Щодо першої групи причин, а саме упадку довіря у можливості легальної боротьби, то це простий вислід підходу місцевої державної влади до українського населення і його вимог

навіть тоді, коли воно бореться легально за свої права у рядах державних законів Польщі. Використовування українським населенням плебісцитових законів викликає з боку місцевих властей шкільної і загальної адміністрації таку безліч злобних і тяжких перешкод, зловживань, ломання власних законів, або їх обходження, що просто всяка легальна акція видається неможливою. Отже не є парадоксальним твердження, що урядові чинники є на нашій території тими дріжджами, які причинюються до зросту революційного ферменту, бо невідлучною передумовою повстання такого ферменту є підірвання довіря у правовість.

Не змінилися також соціальні перспективи нашого студента, який кінчить університет. Свідомість „непотрібної людини“ опановує тисячі української молоді. Не хочу повторювати закидів, які ми вже не раз підносили щодо приймання нашої молоді на університет. Знаю села, де сидить безчинно 20—30 непринятих на університет студентів, або недокінчених чи позбавлених прав гімназистів, огже молодців, які творять кадри найбільше звихнених молодих людей. Українське громадянство в нинішніх часах не має змоги дати їм якунебудь зарібкову працю.

З третьої групи причин розгляну передовсім провокацію у середніх школах. Те, що пропагандовий реферат ОУН чи його „доріст“ має середню школу за терен своєї діяльності, ми безпощадно поборюємо. Також ніхто з розумних людей не може докоряти чинникам державної влади, коли вони борються з конспірацією. Але закид, який мушу піднести з цього місця, є інший і дуже важкий. Боротьба урядових

чинників з конспірацією на терені українського шкільництва не є боротьбою зі самою молсдю, — вона є посереднім засобом, який уможливило частинну ліквідацію того шкільництва.

ОУН, КОНСПІРАЦІЯ І ПРОВОКАЦІЯ.

У шкільному році 1933-34 усунули зі шкіл біля сотні а може й більше учнів за нелегальну діяльність. Кільканацятьох покарали коротчим або довшим арештом (бували випадки, коли наприклад учня з 5. класу засудили на 9 літ тюрми!), двом приватним школам відібрали право прилюдности, II. державну семінарію з українською мовою навчання влучили до польської, а все те наслідком діяльності конспірації на терені середніх шкіл або за демонстрації молоді підчас державних свят. Признаю, що де є проступок, там мусить бути кара, що конспірації і протидержавних демонстрацій влада толерувати не буде. Але запитую: чому слідство арештованих учнів продовжується цілими місяцями а не раз цілими літами? Чому шкільні власти без виїмку всім арештованим роблять труднощі при новому прийнятті до школи, хоч слідство у більшості випадків арештувань припинене? Чому така суворість у карах за дитячі провини, до яких треба підходити з педагогічними а не поліційними категоріями? Чейже в більшості випадків ті провини невеликі. Признаюся, що при читанні бюлетинів ОУН, які кольпортують серед нашої молоді, ніколи не можу забути історичного факту, що промови голови большевицької фракції у російській Думі Маліновського, який — хоч приятель Леніна — був, як відомо, на послугах охрани, — цензурував колиш-

ній московський поліцмайстер і під оглядом стилю, себто щодо кріпких висловів — поправляв на „гарячіші“... Отже при читанні летююк ОУН не можу опертися вражінню, що їх поправляють також провокатори. На всякий випадок той примітивізм думки, непотрібний патос, штучна надутість стилю, вкінці дитинство у пропаганді елементів конспірації в нелегальній літературі для молоді, не заслуговують на таке трактування, на таку безоглядну суворість, які стосують до них державні чинники. Це нерівна вина і кара. Чомуж не допустити тут до голосу педагогічних чинників? Дозволю собі спитати дотичних панів референтів міністерства освіти, чи з такою самою безоглядною суворістю трактується конспірацію на терені польських шкіл?

Вкінці найчорнішою плямою на сторінках розвитку чи упадку українських шкіл є система конфідентів, яка просто пересичує ті школи. Не знаю, як у кого, але в мене здригається душа, коли читаю протоколи, які ми списали з учнями (чотири лише в одній гімназії), яких перетягали на конфіденціональну службу. Чому учня, якого зізнання прочитала у цій Палаті п. пос. М. Рудницька, віддали до Берези Картуської? Це учень 6 кл. чортківської гімназії Войтович. Відчуваю обридження, коли чую твердження чільних українських громадян одного східньсталицького містечка, що типом, який на одному учнівському святі почав співати заборонену пісню, був учень, якого підозрівали у поліційних послугах. Хоча ініціатором згаданого виступу був імовірно провокатор, то проте факт із тим співом був у наслідках для гімназії фатальний. Немає найневиннішого прояву шкільного життя, щоби він не був відомий державній поліції за по-

середництвом учнів-конфідентів. Що більше, мені відомий факт, що одна вчителька намовляла дітей вселюдної школи, щоби доносили їй, хто з товаришів і товаришок читає „Дзвіночок“, легальний часопис для дітей. За ті відомости платила золотого, а навіть 50 сотиків.

АТМОСФЕРА САБОТАЖІВ І ПРОВОКАЦІЙ.

Отсе атмосфера, серед якої пливе життя української школи. Вона страшна своїми міязмами розкладу. Але вона не страшна лише для нас, для нашої молоді. Це не лише палиця, яка нас б'є. Як кожна палиця — вона має свій другий кінець. Тим другим кінцем є розклад правості взагалі. Органи державної влади звикли вживати засобів, які вкінці мусять мати і матимуть розкладовий вплив і на самі ті органи. Поступок команданта постерунку Камінки-Старе Село пов. Рава Руська, п. Беленя, це класичний примір цього. Він намовив одного селянина підложити на рейках снігові щити і підчас тої роботи застрілив його, повідомляючи свою вищу владу, що відкрив український саботаж. Арештований, бо вищій владі видавався цей саботаж підозрілий, виправдувався у слідстві тим, що в цей спосіб хотів виказати свою службову ревність, щоби могли авансувати. Окружний суд у Львові засудив його за те вбивство лише на 11 місяців в'язниці. Скільки таких випадків не викрито, останеться тайною. Але не йде про те. Йде про витворену вже атмосферу, яка уможливорює такі випадки.

НАШЕ СТАНОВИЩЕ ДО ОУН.

Стрічаємося з закидом, що „неширо“ боремося з конспірацією. Це неправда. Боремося

так, як може боротися суспільність, яка у цій боротьбі може послуговуватися тільки ідейними засобами. Тут можу покликатися на комунікат Президії УНДО і УПР з дня 13. 7. 1934., в якому ми звернули увагу українському громадянству, передовсім українській молоді на шкідливість діяльності ОУН та безоглядно осудили ту діяльність. Наше становище не може викликати ніяких сумнівів. На жаль наші заходи і переконування відповідних чинників, що боротьба з тою діяльністю буде тим успішніша, чим більше до впливу на власну молодь або до осуду її провин буде допущене українське громадянство й українська школа, — були безуспішні. Наші заходи покликати назад до життя „Пласт“ були також без успіху. А це чейже дало би можливість вижитися вродженому молодечому темпераментові.

1360 ЛІТ КРИМІНАЛУ!...

Дозволю собі дуже сумніватися, чи лише засобами механічного натиску, які досі пристосовував польський уряд, можна направити відносини. Коли в 1931 р. статистика виказує 100 засуджених українців у політичних процесах, загалом на 195 літ, у 1932 р. 103 на 169 літ, то вже у 1933 р. 86 обвинувачених засуджено на 232 роки, а в 1934 р. засуджено досі вже 247 осіб на 764 роки і 11 місяців. Чи можна ці репресії продовжувати *suque ad absurdum*?

БЕРЕЗА КАРТУСЬКА.

Пан міністр справедливости заявив, що має певні докази, вбивства бл. п. міністра Перацького доконали українські терористи. Мусимо ві-

риту, що ці докази дуже поважні, коли пан міністр вважав за можливе ще перед скінченням слідства і перед судовою розправою істати їх до прилюдного відома. Численні процеси українських терористів кажуть нам стриматися з нашим осудом аж до покінчення слідства і переведення судової розправи, бо на кожній розправі виявляється чимало провокації. У найважливіших справах як: вбивство бл. п. Голувка, напад на пошту в Городку, намаганий напад на скарбовий уряд у Надвірній, — до сьогоднішнього дня не відомо, хто був мотором тих злочинів.

Ми взагалі осуджуємо збірну відповідальність за каригідний поступок одиниць. Тимбільше слід осудити збірну відповідальність за проступки, коли не знаємо навіть хто, в якій цілі і ким провокований виконав цей каригідний поступок. Тому совість дотичних чинників мусимо обтяжити відповідальністю за Березу Картуську, в якій серед найважчих умовин тримають в ізоляційному таборі людей не лише фактично невинних, але навіть не знати чи морально співвинуватих. Творення ізоляційних таборів противиться конституції, противиться всім обов'язуючим законам. Це самоволя і ломання обов'язуючого закону, це найважчий акт терору урядових властей, отже чинника, який повинен стояти на сторожі права та суспільної етики. Не маємо докладних відомостей, що діється у тій Березі Картиській; глухі вісти говорять про жорстокости, які перевищають Бересте Литовське. А найважливіше, що ця Береза Картуська не була часовим проминаючим засобом, вона існує далі. Останніми днями вивезено туди нових людей з яворівського повіту. Цей виїмковий засіб може перемінитися у постійне місце, де

можуть опинюватися не лише винуваті одиниці або запідозрілі в тому, що можуть бути шкідливі для польської держави, але — що вже навіть діялося — просто одиниці невідгідні місцевому старості чи місцевій поліції. Проти такого способу боротьби, в якій найбільшу жертву несуть українці, мусимо якнайрішучіше заперестувати. Маємо надію, що цей наш протест буде однозгідний з протестом всього культурного польського громадянства.

Хочу порушити ще одну подію, яка своїм питомим тягарем має велике значіння для нашого національного життя у межах Польщі та яка мусить мати велике значіння для укладу українсько-польських відносин. Маю на думці заяву п. міністра закордонних справ на засіданні останньої сесії Союзу Народів у справі охорони (Союзом Народів) національних меншин. Пан міністер Бек заявився за генералізацією охорони національних меншин на всі держави, принаймні тимчасом на всі європейські держави. Як довго це не станеться, заповів, що Польща не братиме участі у розгляді всіх скарг національних меншин на терені Союзу Народів. Тому, що п. міністер Бек та всі європейські держави розуміють, що до такої генералізації охорони національних меншин у теперішніх часах не може прийти, є це одностороннє виповідження зобов'язань, що міститься у Версайському Трактаті та у зв'язаних з тим трактатом поодиноких пактах, які Польща прийняла на себе супроти побідних держав, коли ці держави у цих саме трактатах правно санкціонували повстання і межі польської держави.

ГАСЛО САМОВИЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ.

Заяву п. міністра Бека прийняла польська суспільність із захопленням, як новий, ще один етап у змаганні Польщі до великодержавного становища. Ми не можемо прийняти цієї заяви без застережень. Мiroва конференція в роках 1918—1919 нормуючи в засаді нові відносини в Європі, розсипуючи старі великодержави і на тих звалищах творячи нове життя нових досі поневолених народів, добре розуміла це гасло президента Вільсона про самовизначення народів. То за нього вели завзяту боротьбу і за нього полягло стільки людей на полі слави. Воно ввійшло у кров і кости людства з тим, що кожний народ має право на своє власне самостійне національне і державне життя. Мiroва конференція, ведена політиками, вихованими у традиціях передвоєнної системи європейських держав та овіяна духом помсти над ворогом, який на її думку спричинив війну та пролив стільки крові найкращих синів своїх батьківщин, не спромоглась ще на те, щоб уповні ввести у життя гасла Вільсона. Тому майже 80 мільонів населення в Європі залишилося без здійснення цього ідеалу. Але навіть ті передвоєнні політики розуміли, що в Європі не може бути миру без заспокоєння природних змагань кожного народу, коли вже не до політичного, то бодай до національного самовизначення. І тому в своїх мирових трактатах державам, які у своєму складі мають велику кількість інших національностей, вони накинули охорону прав тих національностей під національним, релігійним і освітнім оглядом та охорону тих прав поставили під санкцію Союзу Народів.

УКРАЇНСЬКИЙ НАРІД І СОЮЗ НАРОДІВ.

Український нарід, найбільший нарід у Європі, який не має своєї державности, бачучи цілковиту безсильність Союзу Народів у сповненні свого дійсного обов'язку супроти національних меншин, дуже рідко користав з належного йому права вносити жалоби до Союзу Народів. Але всеж не можемо зректися того права. Це право прислуговує нам на підставі фактичного зобов'язання Польщі, на підставі урочистого зобов'язання всіх держав, сигнаторів мирових договорів, що належать до Союзу Народів, які забезпечують нам на міжнародньому терені принайменше це мінімум прав, до яких кожний нарід має вроджене божє й людське право. Не наша річ і не в нашій тепер силі стати на сторожі тих забезпечених нам прав. Зі свого боку заявляємо, що аж до часу повної зміни теперішніх українсько-польських відносин, аж до часу повного заспокоєння всіх потреб нашого національного життя в межах польської держави не зречемося належного нам права вносити жалоби на міжнародньому форумі. Пан міністр Бек сказав у своїй заяві, а на другий день доточвила та заокруглила цю заяву урядова „Іскра“, що національні меншини на основі конституції та на осові існуючих у Польщі законів і на підставі фактичного стану річей тішаються повнотою прав, які належаться кожній національній меншині. Перед хвилиною я виказав ту фактичну повноту прав, яку в дійсності має український нарід у Польщі. Хочу лише пригадати пану міністрові, що польський нарід у своїх святочних соймових законах з 1922 р. ухвалив для

українського народу територіальну автономію та університет у Львові і досі не перевів тих ухвал у життя.

ЩЕ ОДНА ІСТОРИЧНА ПОМИЛКА.

Закордонна преса подавала, а з краю з ніякого боку не було заперечення, що заява п. міністра Бека увійшла на засідання Союзу Народів на підставі порозуміння з Літвіновим, щоби спільно не допустити до можливих жалоб на терені Союзу Народів спеціально українців, що живуть у Польщі та на Радянській Україні. Отже це було би потвердженням факту польсько-російського порозуміння, зверненого проти українського народу. Цей факт був би ще одною з тих історичних помилок, які навели на Польщу такі великі нещастя, які на півтора століття позбавили поляків їх національної державности. І ця помилка скорше чи пізніше мусіла би новоутвореній Польщі принести необчислимі політичні наслідки.

НЕПЕВНЕ ЗАВТРА.

Високий Сойме! Живемо в часах дуже непевних. Не знаємо що за рік-два може статися. Цілий світ зброїться від стіп до голови та може розшалітися буря, якої ще не бачило людство і про якої розміри звичайний смертельник не може мати поняття. Український нарід, дивлячись що діється на Світській Україні, де голодом винищують фізично дослівно міліони українського населення, у своєму тяжкому болі є морально приготований до тих подій і не пожаліє своєї крові, щоби скинути зі себе ненависне російсько-світське ярмо і здобути свою власну державність. Ми хотіли би і хочемо стати Піе-

монтом української державної думки та не зрі-
 каючись ніколи ідеї повного самовизначення
 цілого українського народу, працювати творчо
 та конструктивно, щоби допомогти нашим Бра-
 там з Великої України скинути якнайскоріше це
 вороже ярмо. Ми думали, що в інтересі поль-
 ського народу є справедливе унормування укра-
 їнської справи, без полагоди якої не може бути
 миру у східній Європі.

ІСТОРИЧНА МІСІЯ.

Як я вище виказав, польська державна дум-
 ка, бодай у практиці, не розуміє тієї великої
 історичної місії, яку має сповнити український
 нарід на землях польської держави. Манить се-
 бе надією, що може вдасться ще винародовити
 український нарід і наші національні території
 зробити тереном, податливим для своєї націо-
 нальної експанзії. Ця вівісекція на живому ор-
 ганізмі українського народу тріває вже цілих
 п'ятнацять літ і може принести обом народам
 необчислені прикрі наслідки. Заявляємо явно і
 виразно, що видану нам панами експеримента-
 торами війну приймаємо. Будемо боротися у
 легальних межах, але без компромісів за повні
 права нашого національного життя, які хочемо
 будувати власними силами. І хоч які великі ма-
 теріяльні та фізичні засоби стоять до розпоря-
 дження експериментаторів, ми певні, що бороть-
 бу виграємо, бо за нами стоїть моральна сила
 цілого нашого народу, почуття, що боремося
 за святу й справедливу справу.

0,90 коп
—
(1986)

PL

535

.....

Читайте й поширюйте ілюстрований тижневий
часопис „СВОБОДУ“. (Львів, Ринок 10/II.).

.....

рл 535

Важкий білянс